

ján. Otthagya a férjét. Az öregasszony hamarosan meggyógyult. Ápolta, dédelgette a csecsemőt és szidta az apját. De jött az apa, alig telt el két év (!), és vitte a gyereket, vitte Borcsát.

Attól kezdve Regi néni egyre ritkábban jött ki a házából. Az áramot kikapcsolták, mert nem bírta fizetni. A villanyszerelőket is szidta. Megöszült. Egy este, mint elmentem ablaka elé, ordított, tépte a haját, az eget fenyegette. A sárgásan pislogó lámpafény a hatalmas termetet körülkötözte megnyúlt árnyékával. Tán ismét a bombázók húztak el a feje fölött, a lámpa rakéta volt, alacsony háza a bunker. Szorongva menekültem. Regi néni örjöngött. Gyűlölettel gondoltam Boriskára.

Reggelre ébredve Géza lépett be hozzánk. Mint valami ujsághírt, száraz hangon mondta: Gyerekek, a Regit halva találták. A markában van fele haja.

Valahogy e perctől kezdve kevésbé féltem a háborútól.

Délelőtt körbeült a gyerekhad és az elhunyról beszélgettek.

– Szegény Regi néni! – sajnálkozott a Kese. – Sötétségben élte le életét. Négyszer olyan idős volt mint én, de negyedannyit se látott abból, ami körülötte történt... Mintha nem is korban, csak időben élt volna.

Szó szót követett. Egymást ijesztgették a hazajáró lélekkel. Végül megegyeztek abban, hogy részvétük jeléül elkisérik Regi nénit utolsó útjára. Még virágot is loptak sírjára. Sokat és szépet...

BARÁTH LAJOS

Koldustanuló

Szándékukról senkinek nem szóltak, sőt, meg sem kérdezhették tőlük: vérgisértődnek, s felemlenék, hogy ők becsületes család, még akkor is, ha szegények, és hogy nem loptak soha, semmit, de nehéz munkával szereztek meg azt, amiük van. És ez igaz is. Ám mindenki tudja, hogy a kicsi Diócskát a család kimondatlanul is minék szánta.

Most készül erre a pályára, nagy igyekezettel. Ismerek családot, melynek gyermeke orvosnak készül. Kicsiny táskát kapott, hasonlót, amilyen egy leendő orvosnak dukál; van már injekciós tűje, fonendoszkópja, sztetoszkópja, szikéje. Egyik ismerősöm fiát híres sportmannak szánták; vágta, ugrál, úszik és labdával játszik, akkor, amikor neki tetszik, meg akkor is, amikor semmi kedve hozzá. Ebből él majd, gyakoroljon. Aki hegedűművész akar lenni, az kap hegedűt, és játszhat rajta; a leendő építésznek töménytelen mennyiségű kockája van, az asztalosnak gyaluja, az ácsnak szekercéje, stb.

Diócska is készül.

Ott lakik egy közeli kis utcában, ismerem nagyon jól, nem egyszer beszéltem is vele. Szófogadó, alázatos kisfiú, olyan, aki egyetlen jó szóért is hálás, semmit vissza nem utasít, s megköszöni azt is, hogy él s lélegzetet vehet.

Diócska sápadt, vézna gyerek. Valószínű, hogy vérszegény, de még valószínűbb, hogy ennek a gyereknek kevesebb csokoládé és hús jut, mint általában a mai gyerekeknek, akik már tíz-tizenkét éves korukban az ivarérettség határán állnak, s dörmögő hangon visszafelelesnek, ha apró szívességet kér tőlük az ember.

Ezektől eltérően, Diócska szófogadó gyermek. Sötét este is találkozom vele, amint félkiló kenyérral a kezében, hazafelé igyekszik. Én sokáig azt hittem, hat-hét éves mindössze. Aztán megtudtam, hogy már az ötödik osztályban tanul, nem is rosszul, nem is jól. Tanárai méltányolják igyekezetét és jó magaviseletét, míg a vele egykorúakban éppen a szilajságot, a fékezhetetlent tisztelik a nevelők. Jól megvan így is, esetlen, majdhogynem gyáva csendességével, alázatosságával. Ugy él a többi, immár kamaszodó társak közt, hogy észre sem veszik, s ha tudomást is vesznek róla, a sajnálnivalót látják benne, nem a gyengébbet, akivel lehet és illik kegyetlenkedni. Kora reggel segít anyjának, még lapozgat egy keveset könyveiben és füzetekben, s csak azután indul el az iskolába, soha nem késett el.

Néha elsétálok arra, amerre szobaablakuk nyílik. Harmonikáznak. Bátyjával együtt énekelnek, aki-mert nyomoréknak született az istenadta – koldulással foglalkozik. Hosszan nézegetem a házuk elejét díszítő parksávot. Sovány, illatlan virágok nyílnak ott, a gyp is kopott, sótt élettelennek tűnő. Nézem, mintha a satnya árvácskákban, petuniákban gyönyörködnek. Valójában hallgatózom.

– Most ezt próbáljuk. . . – Ez a bátyja hangja, türelmes, jóindulatú hang.
– Az ujjaidat hagyd lazán. . . Úgy bizony! Na most. Érzéssel!

Bátortalan szólamokból bontakozik ki a dalocska zenéje. Az akkordok sírnak, és sír hozzá a szöveg is. Honnan e dal? Ki a szerzője? Mintha minden egyes szóban egy-egy éhes gyermek sírna fel. Bizonytalan, remegő hang, szinte kísérteties. Nem kér a szöveg. Nem! Csak elbeszél. Régen, nagyon régen, dalnokok dicsérték így urakat, kenyéradójukat. Nincs abban semmi megalázó, semmi önmegvetés; pusztán a gépiesen elsírt panasz. S ki nem panaszkodik? Akinek autója van, az a rossz utakra, a benzín árára panaszkodik; az orvos társadalombiztosításra és az egészségre; a jólfizetett hivatalnok pedig az aranyerére. Mindenkinek van baja. S mindenkinek a maga baja a legfontosabb. Diócska dala éppen abban rendkívüli, hogy nem a maga sorsára panaszkodik. Mások baján kesereg.

Belefeledkezem az árvácskák és a petuniák szemlélődésébe.

Háromszor egymás után ismétlik, együtt. Aztán – már tudom – Diócska következik, egyedül. Még bátortalan, de egyúttal síróssabb is a hangja. A bátyja nem szól közbe. Valószínű, hogy jónak, talán túlságosan is jónak itéli meg öccse tehetségét.

Szomorú szíveddel itt jársz köztünk.

Arcod mosolygós jókedvet ölt. . .

Ki látja szívedben a tövist?

Valahol hallottam én ezt a dallamot, talán a szöveget is. Egyszer, talán az encsi vásáron, természetesen egy koldus énekelte. Halottam-é, vagy csak úgy rémlik? Avagy engem is megejtett a suta, rímtelen versike? Vagy nem is az önmagunk

baját mindenkor fitogtató hajlamunkra apellál a koldus tudománya, hanem mélyebb, számunkra is ismeretlen hajlandóságra? A mélyebben rejtőző hajlandóságok! Igen, valahol itt kell kutatónk, ha közelebb akarunk kerülni ennek a dolgnak a megfajtásához. Szükségelten egy táblázat az emberi érzékekre és érzéketlenségre is, mit az elemekére, s kihagyni mindazokat a kockákat, ahová még egy jelnek, jelzőnek majd be kellene illeszkednie, avagy illene bekerülnie, túl a hét érzéken, amiről tudunk. Hogyan is dobunk pár fillért a koldusnak? Elmerünkünk magunknak jó a sorunk, ebédünk és utánna sört iszunk, ruhánk új és tiszta, asszonyunk ápolt és kívánatos, gyermekünk egészséges és tehetséges, égi és földi hatalmasságok kedveltjei vagyunk, avagy magunk is csak azokból akiket a maguk kicsiny világában mindenhatónak tudnak... mindenhatónak érezzük magunkat? Ezt tesszük? Így gondolkozunk? Avagy elővesszük azt a pár fillért és suta, de gyors mozdulattal – mert szégyeljük jóságunkat – beledobjuk a kopott kalapba, a felénk nyújtott, nyitott tenyérbe, mely még a kalapnál is elnyűttebbnek, kopottabbnak, piszkosabbnak és iszonytatóbbnak tetszik. Aztán iszkolunk a tetthelyről, mint bűnös, mert lelkiismeretfurdalásunk van a világ rendjével szemben, mely mostoha módjára osztja el a javakat, mely ócska rima szeszélyével méri a kegyeket? Így tesszük? Ugyan! Nem vagyunk mi annyira szentimentálisak! Ha valami elzavar a koldus közeléből, az a tetű-veszély, az iszonyodás, mely megzavarhatja étvágyunkat és az emésztésünket. Azt kiabáljuk befelé, önmagunknak, annak a valaminek, melyet lelkiismeretnek szokás nevezni: „Miért nem dolgozik?” És még ha látjuk is az arcra írt nyomorultságot, azt visitjuk magunkban: „Egészséges, csak lusta” Magunk is tudjuk, hogy ez nem így van, legalább annyira, mint azt, hogy erről a koldusról is elfeledkezünk idővel.

És ez az idő nagyon rövidesen bekövetkezik.

Csakhogy, ezzel még nem ér véget a társadalmi malőr.

A pium desideriumnak is megvan a maga ereje, büvköre – vonzása, ha úgy tetszik. A koldusok mindezzel tisztában vannak. Így is készülnek, így indulnak el. Nem pusztán egy-egy alkalommal, de az egész pályájukra ezzel a tudattal lépnek. Elszántak lesznek, sőt kiméretlenek! Ha nem hallgatod meg az én bajom? – mert úgy sem látod! – vélekednek – akkor a magad bajára appellálok! Ugye, mily esetlen vagy, ha a hivatalodban nem vesznek észre, s nem léptetnek előbbre? Ha lenne főnökök országa, városa, utcája, házsarka, te ott guggolnál nyomorékan, hidegben és elviselhetetlen hőségben, nyitott tenyérrel, levetett kalappal és küntáló hangon kérlelnéd a legsilányabb arra haladót – aki természetesen náladnál különb –, kérlelnéd alamizsnáért: „Isten nevében”, „Szánd meg a nyomoruitat”, „Gondolj gyermekeidre!” Kenyered és levesed sótalan, mert egyszer, valaha, egy rendkívüli fogadáson olyan izekhez jutottál, melyeket azóta sem találsz! És akiknek még izetlen sem jut? Igen, akiknek kevesebb jut, mint neked? Meddig terjedjenek fogadalmid, és meddig a lehetőségeid? Áhá! itt koldusabb vagy a koldusnál is, mely előtted fetreng a porban és kéreget. Mert a koldus nem szégyell kérni. Hivatásához tartozik, mint a bírónak a halálos ítélet kimondása, a kifutófiúnak a tricikli pedáljának a taposása, a mézárósnak pedig a meleg hús feldarabolása. Te pedig, ha nem vagy éppen törvénykező bíró, még csirkét sem mersz levágni, ha meg nem kifutó a szakmád, szégyellnéd, ha tricikkel járatnának végig a legfé-

nyesebb utcákon, a húst pedig frissen szeretted, de ha nem szoktál hozzá a bárd és a véres hús tapintásához, el sem tudod képzelni, sőt szörnyülködőasz rajta, ha trancsuiroznod kellene. Lám, ezek is a dolgok viszonylagosságát igazolják. És magad szerencsétlen, esendő mivoltát.

Szomorú sziveddel itt jársz köztünk

Diócska természetesen még mit sem tud a koldusok filozófiájáról. Lehetéges, hogy a bátyja sem. Az is meglehet, hogy az egész családban senki sem foglalkozik filozófiával. Ám benne tüzel már a kicsiny és életerős magocska, melyből kicsírázik a szánalmat keltő tehetség apró és nagyobb jegye. Diócska máris olyan, mint aki holnapig sem él. Sápadsága, vékonysága, tekintetében a szomorú, kora-öreg, csak olykor-olykor fellobbanó lángocska, mely – úgy látszik – parázst élesztani már nem lesz képes. Mindezekben önmagát látja az ember. . . Igen, önmagát. Nem azt a szerencsétlen másikat. Nem! Önön magát! Félelmetes, és gyötrelmes, ahogyan az emberek önmagukat sajnálni képesek. Önsajnálát. Diócska, majd ebből él. *Pium desiderium*. . . Valóban csupán óhajítás az igénye. Alalmazna! Ami felesleges, ami jut. . .

Ám, hogy még közelebbit tudjunk meg Diócskáról, bátyjáról, nővéréről (mert nővére is van neki) és édesanyjáról, ahhoz el kell mesélnem első szereplésének sikerét. Éppen ez a siker buzdította fel a családot, hogy kimondhatatlanul is annak szánja, aminek készül. És még ha vérig is sértenéd a familiát a valósággal – a tény, az tény. Diócska, mely név úgy maradt rá, mint a legkisebbekre a becenév maradni szokott, azaz, Vakaró, Pinduro, Vakarék, már megjelenésében is azt a hatást kelti az emberben, hogy adakozzanak, megszánjanak. Onnan tudják ezt meg legfényesebben, amikor sikere volt, amikor sikert könyörgött ki első farsangi álarcosbálján. Más emberek a sikert aratni, kiereszajolni szokták, úgy is könyvelik el, úgy is fogalmaznak gyarló egyszerűséggel, alkalmi levelekben és tudósításokban, ha szerelmesek lesznek, vagy a közélet első lépcsőjére helyezik lábukat. Diócska nem aratta s nem erőszakolta, ki sikerét ama nevezetes bálon. Pusztán a sajnálat tényét hozhatjuk fel jelzőként, hiszen, ha őszinték akarunk lenni – s miért ne? –, akkor a megállapításra kell támaszkodnunk, hogy Diócska nem érdemelte meg ama nevezetes elsőséget. Egyrészt, mert primitíven egyszerű volt. Másrészt, tulajdonképpen abban a maszkban ismerhették csak igazán Diócskára. Ott ő volt! Az igazi, a valódi lényében. Sőt, az egyedüli valós alakjában, lényegében.

Nem tudni, hogy a maszkjával mit akart ábrázolni. Ám mindenképpen megérezte a sikert. Mint egy csótány, futkosott le-fel a hatalmas és számára túlságosan zajos bálteremben. Girhes hátán, mint egy szárnyfedő, lógott alá paprikakabátja, mely még csak nem is volt új, tekintve, hogy régi és kopott kreppapírral vonták be a papundeklit. Ha szárnyakat raknak rá, angalkát jelezve, akkor bizonyos, hogy egy nagyon szegény eklézsia szentjeiből választották volna ki; csákója is silánynak sikerült, méghozzá nagyinak egy kicsit, amin úgy segített féleszű és néma nővére, hogy papírral bélelte ki. A nadrágnak szánt ruhadarabja keltette a legnagyobb feltűnést. Valaha az aranykorát élő Firenze mesterei jártak hasonlóan, lebenyeggel és bojtok nélkül. Ám a kettő sem elviselni, sem feltételezni egymást nem képes. Így aztán, amikor Diócska megjelent a színen és egy tengerész dalocskára zendített, harmónika kísérettel, olyan viharos tapsot váltott ki, mint

egyik sem a bálozók közül. A zsüri tagjai összenéztek. Bálintottak, s nem tudták, miről van szó. Éppen ez okozta sikerét. Mert azt senki sem merte bevallani, hogy a maszkot nem érti! Ott állt középen, éppen ismételte a dalocskát, vékony ujjai bizonytalanul keresgéltek a megfelelő hangot; torkából még bizonytalanabban törtek fel a dallamos szavak, idézve a végtelen tengert, melyen halált megvető bátorságú tengerészek hajóznak, szeretteiket féltve. Az kicsi törékeny emberke maga volt a hajó és a hajó népeinek, a rettenthetetlen tengerészeknek legbátrabbika. A báli terem és a sokadalom legalább annyira hullámozott, morajlott annak az esendő léleknek a szemében, mint egy igazi tenger. Sokadalom a színekben, sokadalom a hangokban, pompás ruhákban elkényeztetett lánykák, melyekkel egyazon teremben lenni is csupa boldogságot, ismeretlen zibbadságot jelent; kavargott és hullámozott a mennyezet is, lampionok és színes szalagok sokadalmától; jóillatú kölni rebbent orrába, lépten-nyomon taps keringőzött köréje és a zenekar tust húzott.

Ismeretlen jóindulat szállotta meg az embereket, még a kamaszokat is, akik pedig valahányan elsöprő sikerről álmództak otthon, ahol azt valóban lépten nyomon megkaptak, mégcsak erőlködniök sem kellett érte. Mindannyian lelkesen kiabálták a nevét, pedig álarc volt Diócskán. Egy keskeny papírszemüveggel akarta eltakarni vékonyka, egyenes orrát, sápadt arcszínét, vékonyka és színtelen száját. A papírszemüveg két hasadékan át ki-ki lobbant egy parányi lélek büszkesége és konoksága. Mintha egy világot, egy hadsereget hívna ki párviadalra, avagy egy csónakocska a nyílt tenger haragját. Igen, maradhatunk ennél a hasonlatnál, hiszen tengerész akart lenni Diócska, a dalocskája is ezt látzott igazolni. Tengerész ő, rettenthetetlen tengerész! Kilesett a nagy-nagy tengerre, az ünnepelő báli sokadalomra és nem rettent. Ősi időkre visszanyúlóan, ez a fajta még nem állta annyi időn át, ennyi bátorsággal a tekintetek parazsót, a lelkesedések esetleges alattomoságát, a cifraságok hőnyingert keltő kavalkádját, mint Diócska. Annyira bátor volt, hogy a dalt újra el merte ismételni.

S akkor már mindenki tudta: az elsőséget ettől a gyerektől senki sem veheti el.

S nem is akarták tőle elvenni.

– Megérdemli! – mondták többen is.

– Meg bizony... – bizonygatták jóindulattal.

– Nagyszerű volt, nagyszerű!

– Még ilyet! – ismételték. – Még ilyet!

Senki sem tudta, mi volt a nagyszerű.

Nem tudták. Mint ahogy azt sem, miért adnak alamizsnát kolduló ember-társuknak. Miért adnak majd Diócskának is pár fillért, később, amikor ki-ki elrendeződik a társadalom szérűjén. Nem tudják, hogy Diócskának miért nem jutott egy kupac ezen a széles és többé kevésbé gazdag szérűn, ha már asztagot nem kaphatott.

De lám, most nyert. Most a legbőségesebbet kapta, amit bárki kaphatott.

A díjat – egy szép töltőtollat és az ünnepi tortát – anyjával együtt hazavittek. A néma nővérke visongva körberohanta az asztalt és amikor nem néztek oda, egyik cukorgombot ellopta a tortáról. A fivér, aki a megtört és a sokat

megalázott emberek csendességével, bölcsességével, és született nyomorodásával az asztalfőn ült, büszkén halgatta öccsét, aki újra és újra elmesélte sikerét.

– Ó, milyen szép volt. Milyen szép! – sóhajtozott boldogságában az anya, miközben felszeletelte a tortát. A gyermeke apjára gondolt, aki elhagyta a családját egy fiatal lányért, s aki miqtt nyomorúságba jutott o család.

Senki sem volt, egy sem, a zsűriben, aki ne engem jelölt volna az első díjra! – mesélte Diócska lelkesen.

A fivér mosolygott. Mosolygott, mert tudott azoknak a képességeknek jelenlétéről és hatékonyságáról, melyekkel sikert lehet elérni akkor is, amikor arra józan számítás szerint semmi remény. Tudta, és az ő szájában ennek a tortának sem volt édesebb az íze, mint az általa összekéregedett süteményeknek. Ette jóízűen, hiszen nincs jobbízű falat annól, amit munkával, dologgal keres az ember.

Ette, s nem lelkesedett. Csak mosolygott, mosolygott.

Pedig a fivér tanította meg a tengerésznótára Diócskát. Mint ahogy most már más dalokra is tanítja. Erről a nyomorék emberről tudom, hogy eljár távolabbi városokba és falvakba kéregetni. Otthon? A maga kis városában? Isten őrizz! Mikor született, csak nyomoréknak, szerencsétlennek született. Koldust az apjuk csinált belőle. Amikor otthagyta a családot. Miért hagyta ott? Nem tudom. Nem is kérdem meg még Diócskától sem, akivel pedig már-már összebarátkoztam. Nem kérdem, pedig tudom, hogy készségesen elmesélné. Mert vajon tudja-e mindazt, amit tudnia kellene ahhoz, hogy az igazságot lássa? nem hiszem.

Ő csak él, tanulja a leckét; az iskolait is, az otthonit is. A bátyja szorgalmas és türelmes tanító. Legutóbb, amikor otthonuk előtt sétáltam, egy még kesvesebb, Krisztus szívére hivatkozó éneket hallottam.

Néztem az árvácskákat és a petuniát. Diócska gondtalanul készül az életre. A bátyja koldusnak tanítja. Valószínű, hogy ezt akkor határozta el végérvényesen, amikor azon a nevezetes báli estén megnyerte a tortát a siralmasan rosszul sikerült maszkiával. A sikernek és a nyereménynek egyaránt örült a család. Ám a siker értékét egyedül a fivér érezte. S mint a család legidősebb tagja, a családfő jogán – határozott.

Diócska persze még semmiről sem tud. Senki nem mond neki semmit.

A végső döntést, ha úgy esik, ha bátyjának lenne igaza, maga az élet, o sorsa közli vele. Diócska sokkalta gyengébb, mintsemhogy ellenálljon majd a döntésnek.